

Bursa İli Gemlik İlçesi Umurbey Beldesi'nin Kültürel Peyzaj Özellikleri

Aysun ÇELİK^{1*} Huriye ÇALŞKAN² Zeynep PİRSELİMOĞLU BATMAN¹

¹Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bursa

²Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bursa

*Sorumlu Yazar:

E-posta: celikaysun06@yahoo.com.tr

Geliş Tarihi: 05 Ekim 2017

Kabul Tarihi: 10 Aralık 2017

Özet

Kültürel peyzaj, tarihi olayları ve geçmiş doğal olayları günümüze taşıyan ve böylece geçmişin anlaşılmasına olanak sağlayan bir araçtır. Kültürel peyzaj alanları bir toplumda bireyleri birbirlerine bağlar, geçmişin anlaşılmasına olanak sağlar, geleceğe ışık tutar, turistik faaliyetler için kaynak oluşturur ve yerel kalkınmaya olanak sağlar. Bu nedenle kültürel peyzajlar korunmalı, sürdürülmeli ve kayıt altına alınmalıdır. Bu çalışmanın amacı; Umurbey'de yaşanmış olan ve yaşayan somut ve somut olmayan kültürel değerlerin kaybolmakta olan izlerini korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için kayıt altına almak, kültürel peyzaj kapsamında değerlendirmektir.

Araştırmada, literatür taraması ve gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın ana materyali Umurbey ile ilgili önceden yapılmış araştırmalar, yerli ve yabancı kaynaklar, internet verileri, yerinde yapılan incelemelerle elde edilen veriler ve çekilen fotoğraflardır.

Çalışmadan elde edilen sonuca göre; Umurbey tarihsel süreçte çeşitli kültürel etkilerin evrimini gösterecek somut ve somut olmayan kültürel özellikler sergilemektedir. Bu alanda insan ile doğanın ortaklaşa oluşturduğu kültürel peyzaj alanları kırsal-tarımsal-rekreasyonel karakter göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Peyzaj, Umurbey, Gemlik, Bursa

Cultural Landscape Features Of Umurbey Subdistrict Of Gemlik District Of Bursa Province

Abstract

Cultural landscaping is a vehicle that carries historical events and past natural phenomena day by day, thus allowing the understanding of the past. Cultural landscapes connect individuals to each other in a society, allows the understanding of the past, keeps the light on for the future, source for tourist activities and allows local development. Therefore, the cultural landscape should be protected, sustained and are taken under record. The purpose of this study is; protecting the lost traces of tangible and intangible cultural values that have been and are living in Umurbey and to transmit to future generations to record, to evaluate under cultural landscape.

In the research, literature review and observation techniques were used. The main material of the work previous research on Umurbey, domestic and foreign sources, internet access, data obtained from on-site examinations and photographs taken.

According to the results obtained from the study; Umurbey exhibits concrete and tangible cultural features that will evolve various cultural influences in the historical process. In this area, the cultural landscapes that people and nature co-create are rural-agricultural-recreational.

Keywords: Cultural landscapes, Umurbey, Gemlik, Bursa

GİRİŞ

İnsan toplulukları ve doğa, peyzajın şekillenmesinde en önemli iki unsurdur [3]. Kültürel peyzaj; doğal peyzajın, bir kültürel grup tarafından işlenmesi ile ortaya çıkar [9]. Sauer'a göre, sosyal bir topluluğun kültürel yaşantısı ile şekillendirdiği doğal bir coğrafi alanda, kültür etken, doğa araç, kültürel peyzaj ise sonuçtur [2]. Kültürel peyzaj doğal peyzajlardan farklı olarak, insan faaliyetleri sonucunda önemli ölçüde değişikliğe uğramış alanlardır [10].

Kültürel peyzaj kavramı yerel halkın üzerinde yaşadığı bölgenin geçmiş ve yaşayan geleneklerini barındırması bakımından önem taşımaktadır [16]. Çünkü, kültürel peyzajlar, insanların kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda doğal peyzajı değiştirmeleri sonucu oluşur, insanların ortak kimliğinin parçalarıdır ve insanların yaratıcılığını, gelişmişliğini yansıtır. Bu durumda kültürel peyzajlar; insanların sahip olduğu kırsal ve kentsel alanlardır.

Kültürel peyzaj türleri kırsal-kentsel-tarımsal- endüstriyel-rekreatif gibi sınıflandırılabilir. UNESCO Dünya Miras Listesi kapsamında kültürel peyzaj alanları üçe ayrılmaktadır. Bunlar;

• “İnsan Tarafından Bilinçli Olarak Tasarlanan ve Yaratılan Peyzaj Alanları” (dinî ve anıtsal yapılar

bünyesindeki bahçe, park, peyzaj alanları)

• “Organik Olarak Oluşmuş Peyzaj Alanları” (bir kültüre ait sosyo-ekonomik, idari, dinî vb. girdilerin doğal çevreyle geliştirdiği ilişki sonucunda şekillenen ve bir evrim sürecini yansıtan alanlar vardır. Bu grubun alt sınıflarında, “Evrimini Tamamlamış (Fosil) Niteliğinde Olan, Ancak Hâlâ Görünür Olan Alanlar” ile geleneksel yaşam biçiminin çağdaş girdilerle harmanlandığı yerleri kapsayan “Evrimi Devam Eden” kategorileri bulunur.)

• “Birleşik Kültürel Peyzaj Alanları” (doğal elemanların güçlü dini, sanatsal, kültürel niteliklerle birlikte olduğu alanlardır) [7].

Kültürel peyzaj alanlarının, “taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını içerme”, “özel tarım türlerine sahne olma”, “özel jeolojik oluşumlar içerme”, “fosil yatağı barındırma”, “endemik bitki türlerini yaşatma”, “biyolojik değerler taşıma”, “doğal-kültürel çevre açısından enderlik değeri taşıma ya da kaybolmaya yüz tutma”, “doğa tarihi açısından simgesellik içerme”, “doğa-kültür etkileşimi çerçevesinde dinsel, mitolojik, geleneksel vb. içerikli bölgesel yaşantı referanslarını yansıtmaya” gibi nitelikler taşıması beklenmektedir [11].

Bir toplumda bireyleri birbirlerine bağlayan en önemli bağ ortak geçmişleridir. Kültürel peyzaj, tarihi olayları ve geçmiş doğal olayları günümüze taşıyan ve bu nedenle geçmişin anlaşılmasına olanak sağlayan bir araçtır.

Kültürel peyzaj alanları, turistik bir destinasyon olarak yerel kalkınmaya da katkı sağlamaktadır. Ancak, bu alanlara turistik ziyaretler belli mevsimlerde yoğunlaştığı için aşırı kullanım hem kültürel peyzaj öğelerinin tahribatına sebep olmakta hem de yerel halkın olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır [17]. Bu nedenle; turistik ürün olarak sunulan kültürel peyzajın, turizmde ve kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanması için korunması gerekmektedir [8].

Bursa ili Gemlik ilçesinde yer alan Umurbey, doğa ile kültür etkileşiminin ürünü olan özgün bir peyzajdır ve çevresindeki peyzajlardan farklılığı ile algılanabilir niteliktedir. Çalışmanın amacı; Umurbey’de yaşanmış olan ve yaşayan somut ve somut olmayan kültürel değerlerin kaybolmakta olan izlerini korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için kayıt altına almak, kültürel peyzaj kapsamında değerlendirmektir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Çalışmanın ana materyalini Bursa İli, Gemlik İlçesi’nde ve Orhangazi-Yalova-Mudanya arasında yer alan Umurbey Beldesi oluşturmaktadır (Şekil 1). Konu ile ilgili önceden yapılmış araştırmalar, yerli ve yabancı kaynaklar, internet verileri, yerinde yapılan incelemelerle elde edilen veriler ve çekilen fotoğraflar da materyal olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Umurbey Konumu

Yöntem

Araştırmada, literatür taraması ve gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesi literatür taramasına dayalı olarak açıklanmıştır. Kültürel peyzajların tanımlanmasında kullanıcı ya da gözlemcinin algısı ve izlenimleri çok önemlidir. Peyzajı doğru algılamak, ve doğru izlenimler edinmek çok miktarda alan sorveyi yapmayı gerektirmektedir. Bu nedenle 2016-2017 yıllarında olmak üzere, yılın farklı ay-gün ve saatlerinde bu alanda sorveyler yapılmış, edinilen izlenimler bu araştırmada, değerlendirilmiştir. Ayrıca Umurbey Beldesi'nin kültürel açıdan geçmişi, bugünkü durumu, ile doğal peyzaj özellikleri ile ilgili ulaşılabilen yayımlar, belgeler ve arşivler araştırılmış, çok kısıtlı olan kaynaklar derlenmiştir. Alanın kültürel peyzaj değerleri ile analiz-sentez ve değerlendirmeler literatür taramaları yanısıra alan çalışmalarına dayalı olarak yapılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Doğal Özellikleri

Umurbey Beldesi, Bursa İli Gemlik İlçesine bağlı bir yerleşim yeridir. 29-30 0 doğu boylamları ile 40-41 0 kuzey enlemleri arasında; Gemlik ilçesine 4 km, Bursa'ya 34 km, Yalova'ya 41 Km, İstanbul'a 198 Km uzaklıkta yer almaktadır [13]. Kuzeyde Gemlik ilçesi, güneyinde Bursa Osmangazi, Yıldırım ve Kestel, güneybatısında Mudanya, doğusunda Yenişehir ve Orhangazi ilçeleri, kuzeyinde de Yalova ili ile çevrelenmiştir. Gemlik Körfezi'nin doğu kıyısı liman kentidir. İlçe yüzölçümü 413 km² ve rakım 233 metredir [20].

Umurbey 1296 m yüksekliğindeki Kurban Dağları'nın kuzeybatıya uzantısı olan yükseltilerin etekleriyle, Gemlik Körfezi'nin içinde yer aldığı vadinin birleştiği eşik yükseltileri üzerinde kurulmuştur [13]. Bu alan topografik yapı yönünden eğimli bir özellik göstermektedir. Alanda %24 ve daha fazla eğimin hakim olduğu yerler bulunmaktadır [1]. Beldenin ilk jeolojik etüdü 1975 yılında yapılmış olup, I.derecede tehlikeli bölge içerisine girmektedir [4].

Umurbey toprağının fiziki durumu az su geçirir, sık, kuru, killi, kumlu olup kara kırmızı renktedir. Bileşiminde kireç ve alçı taşı da bulunmaktadır. Ölü örtüsü, kuru yaprak, dal vb den ibarettir [15]. Bursa'nın Gemlik İlçesi'nde genellikle Akdeniz iklimi hüküm sürüyorsa da Karadeniz iklimine geçiş sahası manzarası gösterir. Sıcaklık +42,6°C ile -25,7°C arasında seyredir. Yağış ise, 456,2 mm ile 1217,4 mm arasındadır. Yılın ortalama 113 günü yağışlı geçmektedir.

Floristik yapı açısından özellikle doğal sit sınırlarındaki alan zengin olup bu alanda 45 familyaya ait 111 tür ve tür altı seviyede takson bulunmaktadır. Park alanının yaygın bitki örtüsü Pinus koruluğu, bozuk maki formasyonu, peyzaj tasarımı kapsamında kullanılmış bitkiler ile yol ve bahçe kenarları ile yerleşim yerleri çevresinde yetişen geniş yayıllı otsu bitkilerden oluşmaktadır. Bitkilerin çoğu geniş yayıllı kozmopolit türlerdir. Alanda tespit edilen karasal 111 bitki türünden sadece 1'i Türkiye Florası bilgilerine göre endemiktir (*Verbascum bombyciferum*). Vejetasyon tipi bozuk maki vejetasyonudur. Bozuk maki topluluğunu oluşturan başlıca odunsu türler şunlardır; *Pistacia terebinthus* subsp. *terebinthus*, *Rhus coriaria*, *Cistus creticus*, *Cercis siliquastrum* subsp. *siliquastrum*, *Quercus coccifera*, *Phillyrea latifolia*, *Jasminum fruticans*, *Paliurus spina-christi*, *Rhamnus catharticus*, *Ephedra foeminea*, *Olea europaea*, *Cupressus sempervirens* türlerinden oluşur. Orta derecede bir örtüye sahip maki vejetasyonu altında ve açıklıklarında geniş yayıllı otsu türler bulunmaktadır [1].

Umurbey'de Aytepe parkı olarak bilinen alan 1. Derecede doğal sit statüsünde korunan bir alandır. Doğal sit alanının %70,83'ünü zeytinlikler oluşturmaktadır. Bu alanda, 2 iki yaşamlı, 4 sürüngen, 74 kuş, 11 memeli ve 69 omurgasız hayvan türünün yaşadığı tespit edilmiştir.

Bu alana ilişkin flora ve fauna bilgileri Anonim (2016)'dan yararlanarak derlenmiş ve elde edilen bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Umurbey ve çevresinin flora ve fauna bilgileri

Bitkiler
Juniperus oxycedrus L. subsp. Oxycedrus, Cupressus sempervirens L., Ephedra foeminea Forssk., Cedrus libani A.Rich., Pinus pinea L., Pinus brutia Ten. var. Brutia, Pistacia terebinthus L. subsp. Terebinthus, Rhus coriaria L., Anthriscus nemorosa (M.Bieb.) Spreng., Daucus carota L., Echinophora tenuifolia subsp. Sibthorpiana, Oenanthe silaifolia M. Bieb., Scandix pecten veneris L., Seseli campestre Besser, Torilis arvensis (Huds.) Link subsp. Arvensis, Hedera helix L., Asparagus acutifolius L., Muscari neglectum Guss., Ruscus aculeatus L., Bellis perennis L., Calendula arvensis L., Carduus pycnocephalus L. subsp. Pycnocephalus, Cichorium inthybus L., Crepis sancta (L.) Babc., Echinops ritro L., Filago germanica L., Picnoman acarna (L.) Cass., Senecio vulgaris L., Sonchus asper (L.) Hill subsp. glabrescens (Jordan) Ball, Taraxacum minimum Heldr. ex Nyman, Xeranthemum annuum L., Anchusa azurea Mill. var. Azurea, Echium italicum L., Onosma aucheriana DC., Arabis sagittata (Bertol.) DC., Capsella bursa pastoris (L.) Medik., Draba verna L., Legousia speculum veneris (L.) Chaix, Asyneuma virgatum (Labill.) Bornm, Lonicera etrusca Santi var. Etrusca, Scabiosa argentea L., Holosteum umbellatum var. umbellatum, Mazz. subsp. kotschyana (Boiss.) McNeill, Minuartia mesogitana (Boiss.) Hand, Stellaria media (L.) Vill., Cistus creticus L., Bituminaria bituminosa L., Convolvulus arvensis L., Carex pallescens, Dioscorea communis (L.) Caddick & Wilkin, Arbutus andrachne L., Erica arborea L., Mercurialis annua L., Astragalus hamosus L., Cercis siliquastrum L. subsp. Siliquastrum, Hypericum perforatum L., Onobrychis caput galli (L.) Lam., Medicago lupulina L., Lathyrus aphaca L. var. biflorus Post., Dorycnium pentaphyllum Scop. subsp. herbaceum (Vill.), Trifolium arvense L. var. Arvense, Quercus cerris L., Vicia sativa subsp. sativa Rouy, Quercus coccifera L., Erodium cicutarium (L.) L'Herit. subsp. Cicutarium, Iris germanica L., Geranium molle L., Jasminum fruticans L., Ligustrum vulgare L., Phillyrea latifolia L., Clinopodium vulgare L. subsp. Vulgare, Olea europaea L., Micromeria myrtifolia Boiss. & Hohen., Ballota nigra L. subsp. Nigra, Papaver rhoeas L., Lamium amplexicaule L., Brachypodium distachyon (L.) P. Beauv., Piptatherum miliacea (L.) Coss., Fumaria officinalis L., Linaria pelisseriana (L.) Mill., Marrubium vulgare L., Melica ciliata L., Lolium perenne L., Hordeum geniculatum All., Plantago lanceolata L., Salvia sclarea L., Dactylis glomerata L. subsp. Glomerata, Cynodon dactylon Pers. var. villosus Regel, Bromus tectorum L., Aegilops triuncialis L. subsp. Triuncialis, Stachys byzantina C.Koch, Brachiaria eruciformis (Sm.) Griseb., Avena barbata Pott ex Link subsp. Barbata, Aira elegantissima Schur subsp. ambigua (Arcang.) Dogan, Agrostis castellana subsp. Byzantina, Laurus nobilis, Verbascum bombyciferum Boiss., Osyris alba L., Asperula arvensis L., Rosa canina L., Clematis vitalba L., Pyracantha coccinea M.Roem., Paliurus spina christi Mill., Ailanthus altissima (Miller) Swingle, Smilax excelsa L., Nigella arvensis L. var. glauca Boiss., Styrax officinalis L., Celtis australis L., Valeriana dioscoridis Sm.
Omurgasız Hayvanlar
Chrysopa formosa, Chrysoperla carnea, Licinus silphoides, Euphyllura phillyreae, Leucaspis pusilla, Marchalina hellenica, Matsucoccus josephi, Palpita unionalis, Bactrocera oleae, Brevipalpus oleae, Aceria oleae, Tarsonemus sp., Tydeus sp., Anthoseius involutus, Typhlodromus athiasae, Tyrophagous putrescentiae, Phloeotribus scarabaeoides, Coccinella septempunctata, Tettigonia caudata, Carpocoris mediterraneus, Coccinella septempunctata, Apis mellifera, Bombus terrestris, Vespa crabro, Formica clara, Tipula orientalis, Asilus crabroniformis, Culex pipiens, Musca domestica, Stomoxys calcitrans, Helix cincta, Gryllus bimaculatus, Mylabris laevicollis, Carpocoris mediterraneus, Graphosoma italicum, Eysarcoris inconspicuus, Blattella germanica, Periplaneta americana, Blatta orientalis, Lumbricus terrestris, Araneus diadematus, Dysdera crocata, Thomisus onustus, Armadillidium vulgare, Scolopendra cingulata, Geophilus conjungens, Tettigonia viridissima, Gryllus campestris, Forficula auricularia, Callistodema fasciatum, Nagusta goedeli, Dictyonota tricornis, Monosteira unicostata, Phystaocheila confinis, Tingis auriculata, Exolygus pratensis, Nezara viridula, Reduvius personatus, Colias crocea, Pieris rapae, Vanessa cardui, Eulasia arctos, Pygopleurus foina, Tropinota squalida, Bombus terrestris, Bombus argillaceus, Ergates faber, Gryllus bimaculatus, Gryllotalpa gryllotalpa
İkiyaşamlı
Bufo bufo (Siğilli Kurbağa), Bufotes variabilis(Gece Kurbağası)
Sürüngenler
Lacerta viridis(Yeşil Kertenkele), Hemidactylus turcicus(Geniş Parmaklı Keler), Dolichophis caspius(Hazer Yılanı), Eirenis modestus(Uysal Yılan)

Kuşlar
Buteo buteo(Şahin), Accipiter nisus(Atmaca), Falco tinnunculus(Kerkenez), Larus michahellis(Gümüş martı), Columba livia(Kaya güvercini), Columba palumbus(Tahtalı), Streptopelia decaocto(Kumru), Cuculus canorus(Guguk), Asio otus (Kulaklı orman baykuşu), Athene noctua(Kukumav), Otus scops(İshakkuşu), Caprimulgus europaeus(Çobanaldatan), Apus apus(Ebabel), Tachymarptis melba(Akkarınlı ebabel), Upupa epops(İbibik), Coracias garrulus(Gökkuzgun), Merops apiaster(Arikuşu), Dendrocopos syriacus(Alaca ağaçkakan), Jynx torquilla(Boyunçeviren), Alauda arvensis(Tarlakuşu), Galerida cristata(Tepeli toygar), Hirundo rustica(Kır kırlangıcı), Hirundo daurica(Kızıl kırlangıç), Delichon urbicum(Ev kırlangıcı), Motacilla cinerea(Dağ kuyruksallayan), Motacilla alba(Akkuyruksallayan), Erithacus rubecula(Kızılgerdan), Luscinia megarhynchos(Bülbül), Phoenicurus ochruros(Kara kızılkuyrak), Saxicola rubetra(Çayır taşkuşu), Saxicola torquata(Taşkuşu), Turdus philomelos(Öter ardıç), Turdus viscivorus(Ökse ardıcı), Turdus merula(Karatavuk), Sylvia atricapilla(Karabaşlı ötleğen), Sylvia curruca(Küçük ak gerdanlı ötleğen), Hippolais pallida(Ak mukallit), Phylloscopus trochilus(Söğüt bülbülü), Phylloscopus collybita(Çıvgın), Troglodytes troglodytes(Çitkuşu), Muscicapa striata(Benekli sinekkapan), Aegithalos caudatus(Uzun kuyruklu baştankara), Parus ater(Çam baştankarası), Parus caeruleus(Mavi baştankara), Parus majör(Büyük baştankara), Lanius collurio(Kızıl sırtlı örümcek kuşu), Lanius senatör(Kızıl başlı örümcek kuşu), Garrulus glandarius(Alakarga), Pica pica(Saksağan), Corvus monedula(Küçük karga), Corvus cornix(Leş kargası), Sturnus vulgaris(Sığırcık), Oriolus oriolus(Sarıasma), Passer domesticus(Serçe), Passer hispaniolensis(Söğüt serçesi), Passer montanus(Ağaç serçesi), Fringilla coelebs(İspinoz), Carduelis cannabina(Ketenkuşu), Carduelis chloris(Florya), Carduelis Carduelis(Saka), Serinus serinus(Küçük İskete), Emberiza cirrus(Bahçe çintesi), Emberiza melanocephala(Kara başlı çinte), Miliaria calandra(Tarla çintesi), Ficedula parva(Küçük sinekkapan), Emberiza citrinella(Sarı çinte), Corvus corax(Kuzgun), Oenanthe oenanthe(Kuyrukkakan), Ciconia ciconia(Leylek), Lanius nubicus(Maskeli örümcek kuşu), Spilopelia senegalensis(Küçük kumru), Melanocorypha calandra(Boğmaklı toygar), Sylvia nisoria(Çizgili ötleğen), Motacilla flava(Sarı kuyruksallayan)
Memeliler
Crociodura leucodon(Çift renkli beyaz dişli böcekçil), Erinaceus concolor(Kirpi), Pipistrellus pipistrellus(Cüce yarasa), Pipistrellus savii(Savi'nin cüce yarasası), Glis glis(Yediuyur), Microtus levis(Doğu Avrupa faresi), Mus musculus(Ev faresi), Spalax nehringi(Anadolu kör faresi), Sciurus anomalus(Anadolu sincabı), Rattus rattus(Sıçan), Martes foina(Kaya sansarı)

Kültürel Özellikleri

Bursa ve çevresi tarih boyunca pek çok uygarlığın yerleşim alanı olmuştur. Bölgede MÖ5500'lerden itibaren yerleşmeler bulunduğu yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkmıştır [12]. Umurbey ile doğrudan ilişkili olan Gemlik (Kios) kentinin kuruluşu MÖ 1200'lere kadar uzanmaktadır [5]. Bölgedeki ilk yerleşik grupların Pelasgiler, Hetaeler ve Amazonlar olduğu düşünülmektedir [13]. Perslerden sonra bu bölgede MÖ 4. YY' da Bithynia Devleti kurulmuştur [19]. Bithynia Döneminde bölgede yer alan başlıca kentler; Aniocheia (Yalova), Nicea (İznik), Nikomedia (İzmit), Kios (Gemlik), Kalkhedonian (Kadıköy), Militepolis (Mustafakemalpaşa yakınlarında), Basilinopolis (Orhangazi)'dir [5]. Kios (Gemlik) antik kentten günümüze pek az eser ulaşmıştır [13]. Son Bithynia Kralı 4. Nikomedes'in MÖ 74 yılında kendi isteği ile krallığını Roma İmparatorluğu'na devretmesi ile Umurbey'in de içinde bulunduğu bölgede Roma Dönemi başlamıştır. Daha sonraki dönem olan Selçuklu Döneminde Türkler tarafından Gemlik adı ile anılan bu yer, zamanla Gemlik diye anılmaya başlanmıştır. Selçukluların zayıflaması ve parçalanmasının ardından bölge Bizans yönetimine geçmiştir. Umurbey'in de içinde olduğu Gemlik, 1333'de Osmanlıların kontrolüne girmiştir [5]. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı ardından yenik çıkması ve Sevr Antlaşması sonrasında Gemlik ilk önce İngilizlerin yönetimine ve ardından da Yunan Yönetimine geçmiştir. Yunan ordusu stratejik önemi nedeni ile Umurbey'de de karargah kurmuştur. 1920-1922 yılları arasında Yunan ordusu ile Türk Direniş çeteleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu dönemde Celal Bayar'da aktif olarak Kuvayı Milliye Hareketi'nin örgütlenmesinde çalışmıştır. 11 Eylül 1922 'de bölge tekrar Türklerin kontrolüne geçmiştir [18]. Umurbey'in eski adı kayıtlarda Kozca Köyleri ya da Kozca Köyü olarak geçmektedir [5].

Gemlik'in alınması sürecinde, Umurbey ve civarındaki stratejik noktalara karargah kuran Türkler, daha sonra da

buralara yerleşmiştir [15]. Gemlik'in ele geçirilmesinden yaklaşık 100 yıl kadar sonra bu köylerin bazıları birleştirilerek Umurbey kurulmuştur [13]. Yunan orduları bölgeyi terk ederken Umurbey'in bir bölümünü de yakmıştır. Mübadele sonrasında da bölgeye Preveze ve Selanik'ten gelen aileler yerleştirilmiştir.

Özetle Umurbey'in de içinde bulunduğu bölge sırası ile Bithynia Devleti, Roma, Selçuklu, Bizans, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemlerini yaşamıştır.

Beldede 1780'li yıllarda ilk mahalle mektebinin açıldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Bursa sınırları içindeki iki rüştiyeden biri, 19.yy da Umurbey'de kurulmuştur [15]. Rüştiyenin burada kurulmasına halk direniş göstermiştir [14]. Ancak eğitimin getirdiği ekonomik olanaklar bu direnişi sonlandırmıştır. Böylece başlangıçta eğitime gönülsüz olan Umurbey halkı ilk kültürel değişimini yaşamıştır. Cumhuriyet Döneminde de eğitim sürekliliğini korumuştur [15]. Umurbey eğitim düzeyi çevresindeki kırsal yerleşmelere göre oldukça yüksektir.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Umurbey yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Umurbey tarihinde Cumhuriyet Dönemi'ne damgasını vuran kişi, Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar olmuştur. Çünkü Celâl Bayar 1883 yılında Uurbey'de doğmuş ve burada yetişmiştir. Celal Bayar Umurbey'in kalkınması için çok çaba sarfetmiştir.

Celal Bayar, cumhurbaşkanlığı döneminde Umurbey'i örnek köy projesine dahil ettirmiş ve Umurbey'in Gemlik'e bakan yamacında Celal Bayar Evleri adı verilen aynı mimari yapıda 265 adet bahçeli evin yapılmasına ön ayak olmuştur. Bu evler, boyutlarına ve plan şemasına göre üç tip proje üzerinden yapılmış ve Umurbey'in kuzey yamacında inşa edilmişlerdir [6]. Bunların dışında Celal Bayar burada işme suyu tesisi kurmuş, yol inşaa ettirmiş, müze, kütüphane, sinema-tiyatro kurmuştur.

Umurbey eğimli bir arazide kurulmuş olduğundan çok dağınık olmayan bir yerleşim dokusu bulunmaktadır. Yapılan arazi sörveylerinden ve literatür araştırmalarından elde edilen bilgilere göre alanın somut kültürel değerleri Çizelge 2’de verilmiştir. Umurbey kültürel değerlerine ilişkin görseller de Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4, Şekil 5 ve Şekil 6’da yer almaktadır.

Çizelge 2. Umurbey’in somut kültürel değerleri

Camii	Tarihi camiiler olan Umurbey Camii ve Selçuk Camii
Hamam	Tarihi Umurbey Hamamı
Çeşme	Tarihi çeşmeler; Meydan Çeşmesi, Çam Pınar Çeşmesi, Ceza Çeşmesi
Türbe	İznik Gölü ve Gemlik’e hakim bir noktada yer alan Kara Ali Türbesi
Rüştiye	Rüştiye Mektebi (Bursa il merkezinden sonra Rüştiye merkezi açılan ikinci yerleşim Umurbey’dir)
Yağhane	Zeytincilik faaliyetlerinin yan kolu olarak kullanılan yapılardır. Umurbey’de 19902 lı yıllara kadar 7 yapı yağhane olarak kullanılmıştır
Mezarlık	Çok eski dönemlere ait olan Beyler Mezarlığı ve Umurbey Mezarlığı ile Osmanlı mezar taşları
Sivil Mimarlık Örnekleri	265 adet geleneksel sivil mimari örneği konut ve 53 adet tescilli sivil mimarlık örneği yapı
Meydan	Cumhuriyet meydanı (Çarşı Meydanı)
Anıt Ağaç	4 Adet tescilli Platanus orientalis
Sit Alanı	3. derece arkeolojik sit ve 1. derece doğal sit alanı alanı
Korunmuş sokak	Parsbey Mahallesindeki korunmuş sokaklar; Ali Dede Çıkmaızı, Ademoğlu Çıkmaızı, İshak Sokak, Bayraktar Sokak, Ali Dede Caddesi’nin doğu uzantısı, Ziya Kaya Sokak’ın doğusu
Mesire Alanı	Aytepe Mesire alanı
Heykel	Meydanda Atatürk ve Celal Bayar’ı birlikte gösteren heykel
Celal Bayar Vakıf Müzesi	Celal Bayar’ın doğduğu sivil mimarideki ev orijinal ev eşyaları ve aynı dönemden kalma çeşitli tarihi eşyalarla düzenlenmiştir. Celal Bayar’ın Kuvvay-i Milliye yılları, Galip Hoca dönemi, İktisat vekilliği, İmar ve İskân Bakanlığı, İş Bankası’nın kuruluş çalışmaları ve Atatürk’ün Başvekili (1937-1938) olduğu döneme ait fotoğraflar, anı eşyaları, tablolar, Celal Bayar’ın madalyaları, yazmalar, nişanları, silt ve plaketleri, kendisine sunulan armağanlar, silah ve giysiler sergilenmektedir. Müzede Atatürk ile ilgili bir bölüm açılmıştır
Celal Bayar Kütüphanesi	20.000’in üzerinde kitap, yazma, gazete, süreli yayımlar ve fotoğraf koleksiyonlarından oluşan bir kütüphane bulunmaktadır. Bu kütüphane XX.yüzyıl Türkiye’sinin siyasi tarihine ışık tutacak niteliktedir. Bu kütüphane Türkiye’deki en zengin kütüphanelerden birisidir
Sinema	Celal Bayar Vakfı kütüphanesinin tiyatro, konser ve konferans amaçlı da kullanılan 250 kişilik sinema salonu
Anıt Mezar	Umurbey ile özdeşleşen T.C. 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın anıt mezarı
Spor klübü	Belde de en yaygın spor avcılık ve futboldur. Umurbey’de spor faaliyetlerini geliştirmek için 1953 yılında Umur Spor kurulmuştur

Şekil 2. Umurbey Sivil Mimari örnekleri

Şekil 3. Umurbey sokak dokusu

Şekil 4. Aytepe Mesire Alanı

Şekil 5. Celal Bayar Anıt Mezarı ve Çevresi

Şekil 6. Umurbey'de Meydan, ve Meydandaki Atatürk ve Celal Bayar Heykeli ile Anıt Ağaç

Tarih öncesinden günümüze kadar birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan bir bölgede bulunan Umurbey Beldesi, Osmanlı dönemi sivil mimarlık örneklerine yoğun olarak rastlanılan köklü bir yerleşmedir [6]. Umurbey; Parsbey ve Orhaniye mahalleleri olmak üzere iki mahallesi ve köy meydanından köy içine dağılan sokakları bulunmaktadır. Umurbey'in geleneksel konut mimarisi ve yerleşim dokusu, ekonominin dayalı olduğu tarımdan (zeytincilik, ipekböcekçiliği, meyvecilik) etkilenmiş ve plan tipleri birbirinin aynı ya da benzer olan geleneksel konut dokusu günümüze kadar özgünlüğünü korumuştur.

Çizelge 3. Umurbey'in somut olmayan kültürel özellikleri

Dini bayramlarda	Bursa kapalı çarşısından çocuklara bayramlık kıyafetler, hediyelik mendil, ikramlık şeker alınması, evlerde bayram temizliği yapılması, hamama gidilmesi, yöresel yiyeceklerden hazırlanması, kurban bayramında eve kurban alınması, koyunun sırtına bir gün önceden kına yakılması, nişanlıya bayram hediyesi alınması, damat baklavası hazırlanması
Nişan ve düğünlerde	Görücülük, söz kesme, nişan töreni, ağız tatlığı, çeyiz odası hazırlama, söğüş gezdirme ve dürü toplama (damat için tencere, tabak gibi eşyalar toplama), kına gecesi, damat tıraş ve hamamı, özel kıyafet giydirilmiş damatın gezdirilmesi, gelin çıkarma (gelin cibinliği, madeni para saçma), sünnet düğününde telli mum ile sünnet cemiyetine davet, düğün lokumu yapılması, sünnet yatağı süsleme, sünnet kınası-hamamı-eglencesi, yöresel yiyecekler ikramı
Yerel Özel günler	Yufka günü (Ramazan afeesinde), Aşure günü (Kurban Bayramı sonrası 15 gün), Lokma günü (Kandil gecesi), Hidrellez (Her yıl 6 Mayıs), Lohusa ziyareti, Kırk uçurma (Bebeğin doğduktan sonra 40. Günü), Lohusa kırklaması Hacı Ethem Ağa Kutlamaları: Umurbey halkının, Rüştüye konusunda büyük emekler veren, ancak başlangıçta karşı çıktıkları Hacı Ethem Ağa'dan özür dilemek için düzenledikleri kutlamaların gelenekselleştiği 5 Mayıs günüdür
Mani ve Masallar	Halk arasında ve özel günlerde(düğün, ramazan, ev oturmaları vb), günün konusuna uygun olarak söylenen maniler ve ev oturmalarında anlatılan masallar
Yöresel yiyecekler	Düğün çorbası(kesme çorba), Çırpı Yemeği , Biber Dolması ve Sarması, Cevizli Lokum, Zeytinyağlı Enginar Dolması , Höşmerim, Düdük Hamuru, Cennet Künkü, Ramazan Helvası, Çekme Baklava, Galıp, Çörek, Zürbiye, Ramazan Tatlısı ve Sütlaç

DEĞERLENDİRMELER ve SONUÇ

Kültürel ve doğal varlıkların etkileşiminin kaçınılmaz ürünü kültürel peyzajlardır. Kültürel peyzajların korunması da hem kültürel hem de doğal varlıkların bütünlük bir şekilde korunmasını gerektirmektedir. Sadece birisini korumak kültürel peyzajın özgün yapısını değiştirmektedir.

Son yıllarda rekreasyon ve turizm amacı ile kırsal yerleşmelere olan ilginin artması, bu alanların doğal ve kültürel kaynak değerlerini baskı altına almış ve doğal-kültürel kaynak değerlerinin kayıt altına alınmaları ile korunmaları konularını gündeme getirmiştir. Bu çalışma da kültürel peyzajların etkin bir şekilde korunmasına, kayıt altına alınmasına, yönetimine, kültür turizmine katkıda bulunulması katkı vermek amacıyla yürütülmüştür. Çalışmadan elde edilen sonuca göre; Umurbey tarihsel süreçte çeşitli kültürel etkilerin evrimini gösterecek somut ve somut olmayan kültürel özellikler sergilemektedir. Bunlar;

- Umurbey Türkiye'nin 4.büyük şehri olan Bursa

Umurbey yeşil alanlar içerisinde yer almaktadır. Buradaki yeşil alanlar daha çok doğal sit statüsünde korunan alanlar ve zeytinliklerden oluşmaktadır. Yerleşim alanları içerisinde yeşil alanlar konut bahçelerinin yeşil alanlarından oluşan özel yeşil alanlardır. Celal Bayar Vakfı'na ait alanlar ve çevresi, ilkeli bir tasarım ile yapılmış düzenli ve bakımlı yeşil alanlarıdır. Belde de Aytepe Mesire alanı dışında bir de çay bahçesi (Leman Teyze Çay Bahçesi) bulunmaktadır.

Doğal ve kültürel peyzaj değerlerine ek olarak, panoramik manzaraya sahip olması, iki denizin birden görülmesine (Gemlik Körfezi ve İznik Gölü) olanak sağlayan manzaraya hakim yerlerin olması Umurbey'in en belirgin yerel özellikleridir. Deniz seviyesinden yüksek olması nedeni ile özellikle yaz aylarında serin ve temiz havası ile ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Umurbey'de yaşanan çok çeşitli uygarlıklar ve doğanın etkileşimi sonucu ortaya çıkan çeşitli somut olmayan kültürel özellikler bulunmaktadır. Pehlivan (2010)'dan yararlanarak derlenen Umurbey'in gelenek ve görenekleri Çizelge 3'de verilmiştir.

kentinde yer almaktadır

- Umurbey'in bağlı olduğu Gemlik bir liman kentidir
- Umurbey topoğrafik yapı yönünden hareketli olup manzaraya hakim ve algılanabilir bir tepe üzerinde yer almaktadır
- İki deniz birden gören manzarası vardır (Gemlik ve İznik Gölü)
- Alanın topoğrafik yapısı, birçok landmark noktası oluşmasını sağlamıştır
- Umurbey ılıman bir iklim saha sahiptir. Bu nedenle florası da zengindir
- Umurbey 1. Ve 2. Doğal Sit Statüsü'nde korunan alanlar bulunmaktadır
- Bu alanda endemik bitkiler bulunmaktadır
- Alanda Anıt Ağaç Statüsü'nde korunan ağaçlar bulunmaktadır
- Günümüzde yapılaşma tehlikesi altında olsa da zeytincilik Umurbey'in hala önemli geçim kaynağıdır
- Doğal çamlık alan olan ve rekreasyon amacı

ile Umurbey dışından da ziyaretçi çeken Aytepe Parkı bulunmaktadır

- Kritik tür olarak değerlendirilen ve nesli tehlike altında olan hayvanların olduğu bir faunaya sahiptir
- Verimli bir tarım arazilerine sahiptir
- 1. Derecede kentsel sit statüsünde korunan Umurbey mimarisini simgeleyen yapılar bulunmaktadır
- 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile özdeşleşmiştir
- 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın anıt mezarı, müzesi ve kütüphanesi Umurbey'dedir
- Umurbey Beldesi geleneksel dokuya sahip bir yerleşimdir
- Umurbey'de tarihi çevreyi oluşturan ağırlıklı yapı grubu konutlardır
- Köyün bir meydanı var ve meydandan köy içine dağılan sokakları bulunmaktadır (Cumhuriyet meydanı=Çarşı Meydanı)
- Köyde Parsbeyler'in evleri, camisi onarılmış olan tarihi eserlerdir
- Umurbey halkının kendilerine özgü ve günümüzde de yaşatma çalıştıkları özel gün kutlamaları (bayram, düğün, nişan) ritüelleri vardır
- Umurbey halkının geçmişten bu yana süregelen kültürü içerisinde birçok mani, şiir, türkü vardır
- Atıcılık Umurbey'de geçmişten bu yana en çok yapılan spordur
- Umurbeyliler'in kutladığı özel günlerden biri de Hacı Ethem Ağa'yı anma günüdür ve birçok ziyaretçi ile Aytepe Parkı'nda gerçekleştirilen piknik etkinliği ile günümüzde kutlamalar devam etmektedir
- İlk Rüstiye Mektepleri'nden biri Umurbey'de açılmıştır
- Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı olduğu dönemde Umurbey'de yaptırdığı ve "Celal Bayar Evleri" olarak geçen konutlar bulunmaktadır. Birbirlerine benzeyen ve Umurbey'e kimlik kazandıran bu konutlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca koruma altına alınmıştır
- Umurbey'de bulunan Beyler Mezarlığı; manevi değer taşımaktadır. Umurbey'in Kara Ali Bey'in ve Hacı Ethem Ağa gibi Umurbey için önemli olan isimlerin bulunduğu mezarlık yıpranmış olmasına rağmen ziyaretçi almaktadır
- Koruma altına olan ve Sultan Abdülaziz'in de kalmış olduğu Parsbeyler tarafından yaptırılan dönemin gözde konakları Umurbey'de hala zamana direnmektedir
- Umurbey eğitim düzeyi çevresindeki kırsal yerleşmelere göre oldukça yüksektir.

Sahip olduğu bu özellikleri ile; Umurbey'de insan ile doğanın ortaklaşa oluşturduğu kültürel peyzaj alanları kırsal-tarımsal-rekreasyonel karakter göstermektedir. Bu alan, çevresel ve mekânsal anlamda özgün yerel karakteristiklerini günümüze kadar korumuş olan ve bu nedenle de kültürel peyzaja konu olan alanlardan birisidir. Tüm Türkiye genelinde olmak üzere, geleneksel konut mimarisinin ve sokak dokusunun örneklerinin her geçen gün daha da azaldığı günümüzde Umurbey gibi geleneksel dokunun yaşayan örneklerinin olduğu yerler çok önemli kültürel peyzajlardır.

Belde bugüne kadar geleneksel dokusunu korumuş olmakla birlikte yer yer yapılmış olan betonarme yapılar nedeni ile tarihi dokuda belirgin bozulmalar olmaktadır. Çarşı Meydanı'nda sonradan yapılan değişiklikler de, meydanın tipik Osmanlı kurgusunu kaybetmesine olmaktadır. Bu tür kültürel peyzaj alanları üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için mutlaka disiplinlerarası çalışmalarla

yapılandırılmış "bütünleşik koruma" stratejileri ve doğru planlama gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Anonim, 2016. Bursa ve Yalova İlleri Doğal Sit Alanlarının Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projesi (Umurbey). Sonuç Raporu. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü.
- [2] Arı, Y., 2005. "Peyzajın Morfolojisi", içinde Arı, Y. (Ed), 20. yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi, Çizgi Kitabevi, Konya, 53-84.
- [3] Farina, A., 2000. "The cultural landscape as a model for the integration of ecology and economics", BioScience, April 2000, 50(4): 313-320.
- [4] Gül N., 1975. Bursa İli'ne bağlı Umurbey Kasabasına ait jeolojik rapor, s;1-3. Yayınlanmamış.
- [5] Kaplanoğlu, R., 1996. Bursa Yer Adları Ansiklopedisi. Bursa Ticaret Odası Kültür Yayınları. İstanbul.
- [6] İvedi, B., 2002. Bursa İli Gemlik İlçesi Umurbey Beldesi Çırganlar Evi İçin Restorasyon Önerisi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- [7] Kayın, E., 2012. Bir "Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj" Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler. Mimarlık 367. Eylül-Ekim 2012.
- [8] Leader-Elliott, L., 2005. Cultural landscapes of a tourism destination: South Australia's Barossa Valley", Understanding Cultural Landscapes Symposium, 11-15 July. Flinders University.
- [9] Leighly J., 1965, Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer. University of California Press, Berkeley.
- [10] Lennon, J. and Mathews, S. 1996. Cultural Landscapes Management: Guidelines for identifying, assessing and managing cultural landscapes Australian Alps National Parks. P;1-93.
- [11] Madran, E. ve Özgönül, N.,1999, International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- [12] Özdoğan, M., 1985. Marmara Bölgesinde Kültür Tarihi İle İlgili Bazı Sorunlar. I. Arkeometri Sonuçları Toplantısı. S; 144-154. Ankara.
- [13] Özer, A., 2004. Bursa İli Gemlik İlçesi Umurbey Beldesi'nde Tarihi Çevre Koruma Önerisi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- [14] Pehlivan, N., 2010. Umurbey. Haksess Yayıncılık. Kültür Bakanlığı Sertifika No: 17988. S;276. Bursa.
- [15] Uğur, S., 1956. Umurbey Köyü coğrafi Etüdü, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- [16] UNESCO.,1998. "Natural Sacred Sites", in Cultural Diversity and Biological Diversity International Symposium, 22-25 Semp. 1998, Paris.
- [17] UNESCO.,2001. Report of the Thematic Expert Meeting on Asia-Pacific Sacred Mountains, Wakayama, Japan, 5 to 10 September 2001.
- [18] Yücelt, N.,1948. Tarihte Bursa. S;48-55. Bursa.
- [19] Bosch, E.,1946. Bithynia Tetkikleri. Belleten, Çeviri: S. Ataman, Ankara.
- [20] URL-1: www.gemlikbelediyesi.com.tr (Erişim Tarihi 01.08.2017)